

JINOYATCHILIK, QONUNBUZARLIK XULQI VA UNING MOTIVATSIYASI.

Qodirova Feruza

*Shahrisabz Davlat Pedagogika Instituti Pedagogika fakulteti
pedagogika va psixologiya yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

Annotatsiya: ushbu maqolada jinoyatchilik va qonunbuzarlik xulqining motivatsion jihatlarini psixologik, ijtimoiy va iqtisodiy omillar asosida tahlil qilinadi. Jinoyatchilikning sabablarini aniqlash va uning oldini olish bo'yicha samarali strategiyalar taklif etiladi. Maqola jamiyatda xavfsizlikni ta'minlash va jinoyatchilikni kamaytirishga qaratilgan tadqiqotlarga asoslangan holda yozilgan.

Kalit so'zlar: jinoyatchilik, qonunbuzarlik, motivatsiya, psixologik omillar, ijtimoiy omillar, iqtisodiy omillar, profilaktika, xavfsizlik, jamiyat.

Аннотация: в данной статье рассматриваются мотивационные аспекты преступного и противоправного поведения на основе психологических, социальных и экономических факторов. Анализируются причины преступности и предлагаются эффективные стратегии ее профилактики. Статья основана на исследованиях, направленных на обеспечение безопасности общества и снижение уровня преступности.

Ключевые слова: преступность, противоправное поведение, мотивация, психологические факторы, социальные факторы, экономические факторы, профилактика, безопасность, общество.

Annotation: this article examines the motivational aspects of criminal and unlawful behavior based on psychological, social, and economic factors. The causes of criminality are analyzed, and effective prevention strategies are proposed. The article is based on research aimed at ensuring public safety and reducing crime rates.

Keywords: crime, unlawful behavior, motivation, psychological factors, social factors, economic factors, prevention, safety, society.

Kirish

Jinoyatchilik va qonunbuzarlik jamiyatda xavfsizlikni ta'minlashga to'sqinlik qiluvchi omillar sifatida muhim o'rin tutadi. Ushbu xatti-harakatlarning motivatsion jihatlarini chuqur o'rganish nafaqat ularni aniqlash, balki oldini olish strategiyalarini ishlab chiqishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada jinoyatchilik va qonunbuzarlikning psixologik, ijtimoiy va iqtisodiy motivatsion omillari batafsil tahlil qilinadi.

Asosiy qism.

Jinoyatchilikning psixologik motivatsiyasi

Psixologik yondashuv jinoyatchilik xatti-harakatining asosiy sabablarini shaxsning ichki xususiyatlari va ruhiy holati bilan bog'laydi:

Shaxsning ruhiy holati: Jinoyatchilikka moyillik aksariyat hollarda depressiya, stress, yoki agressiv tuyg'ular bilan bog'liq bo'ladi.

Bolalik travmalari: Bolalik davrida kechgan salbiy tajribalar (zo'ravonlik, e'tiborsizlik) jinoyatchilik xulqining shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Motivatsiya nazariyalari: Masalan, Maslou piramidasi bo'yicha bazaviy ehtiyojlarning qondirilmaligi shaxsni jinoyatga yo'naltirishi mumkin.

2. Qonunbuzarlikning ijtimoiy omillari

Ijtimoiy muhit va shaxslararo munosabatlar qonunbuzarlik xulqining rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega:

Oilaviy muhit: Oilaviy zo'ravonlik, e'tiborsizlik yoki noto'g'ri tarbiya bolalarda jinoyatchilikka moyillikni oshiradi.

Atrof-muhitning ta'siri: Noqulay yashash sharoitlari, jinoyat ko'p bo'lgan hududlarda yashash shaxsning xatti-harakatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ijtimoiy tengsizlik: Jamiyatdagi ijtimoiy va iqtisodiy adolatsizliklar qonunbuzarlikni keltirib chiqaruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

3. Iqtisodiy motivatsiya

Iqtisodiy yetishmovchilik va moddiy ehtiyojlar jinoyatchilikka sabab bo'luvchi asosiy omillardan biridir:

Ishsizlik: Daromad manbaining yo'qligi ko'pincha jinoyatchilikka olib keladi.

Moliyaviy bosim: Kreditlar, qarzlar yoki moddiy ehtiyojlar qonunbuzarlikni qo'zg'atishi mumkin.

Boylikka tezkor erishish istagi: Ko'pchilik boyluk va qulaylikka tezkor erishish uchun qonunbuzarlik yo'lini tanlaydi.

4. Jinoyatchilikning biologik omillari

Jinoyatchilik va qonunbuzarlik xatti-harakatlarini o'rganishda biologik yondashuv muhim ahamiyatga ega. Ba'zi tadqiqotlar jinoyatchilikka moyillik insonning genetik va biologik xususiyatlariga bog'liq ekanligini ko'rsatadi:

Genetik moyillik: Jinoyatchilikka moyillik ba'zan irsiy omillarga bog'liq bo'lishi mumkin. Masalan, genetik tadqiqotlar ba'zi xromosoma o'zgarishlari va agressiv xatti-harakatlar o'rtasida bog'liqlikni aniqlagan.

Miyaning faoliyati: Miyaning frontal qismi faoliyatining pasayishi (qaror qabul qilish va impulslarni boshqarish bilan bog'liq hudud) jinoyatchilik xulqiga olib kelishi mumkin.

Gormonlar ta'siri: Testosteron darajasining oshishi yoki serotoninning past darajasi agressivlik va qonunbuzarlikka moyillikni oshirishi mumkin.

5. Jinoyatchilik va qonunbuzarlikni qo'zg'atuvchi zamonaviy omillar

Hozirgi zamon texnologiyalari va ijtimoiy o'zgarishlar jinoyatchilik xatti-harakatlarining yangi turlarini paydo qilmoqda:

Kiberjinoyatlar: Internet va texnologiyalarning rivojlanishi bilan kiberjinoyatlar, jumladan, moliyaviy firibgarlik, ma'lumotlarni o'g'irlash va firibgarlik avj oldi.

Terrorizm va ekstremizm: Siyosiy va diniy motivatsiyalar asosida sodir etilayotgan jinoyatlar global xavfsizlikka tahdid solmoqda.

Narkotrafik va inson savdosi: Bu global miqyosda ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni kuchaytiradigan jiddiy jinoyatlar sirasiga kiradi.

6. Jinoyatchilikka qarshi kurashning yangi yondashuvlari

Jinoyatchilikni kamaytirish uchun innovatsion va samarali strategiyalarni qo'llash muhimdir:

Sun'iy intellekt va ma'lumotlarni tahlil qilish: Jinoyatchilikni oldindan bashorat qilish va oldini olish uchun sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish samarali natija bermoqda.

Ijtimoiy reabilitatsiya dasturlari: Jinoyat sodir etgan shaxslarni jamiyatga qayta integratsiya qilish uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilmoqda.

Ta'lim va texnologik savodxonlik: Yoshlar orasida jinoyatchilikni kamaytirish uchun ularni raqamli savodxonlik va ijtimoiy mas'uliyatga o'rgatish zarur.

7. Global va mintaqaviy tajribalar

Dunyo mamlakatlarida jinoyatchilikka qarshi kurashish bo'yicha turli strategiyalar muvaffaqiyatli qo'llanmoqda:

Shvetsiya modeli: Jinoyatchilikning oldini olish uchun ijtimoiy adolat va teng imkoniyatlarni ta'minlashga qaratilgan.

Singapur modeli: Qattiq qonunlar va jazo choralarining mavjudligi jinoyatchilik darajasini minimal darajaga tushirgan.

AQShdagi reabilitatsiya dasturlari: Mahkumlarni ta'lim va kasbiy malaka bilan ta'minlash orqali ularning jinoyatchilikka qaytishini kamaytirishga qaratilgan dasturlar keng tarqalgan.

8. Jinoyatchilikni oldini olish strategiyalari

Jinoyatchilik va qonunbuzarlikning oldini olish uchun quyidagi choralar ko'rilishi mumkin:

Ta'lim va tarbiya: Bolalar va o'smirlar uchun tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish, ularning psixologik va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish.

Ijtimoiy yordam: Kam ta'minlangan oilalarga iqtisodiy va ijtimoiy yordam ko'rsatish orqali jinoyatchilikka sabab bo'luvchi omillarni kamaytirish.

Qonun ustuvorligini ta'minlash: Huquqni muhofaza qilish organlarining faoliyatini takomillashtirish va qonunlarni kuchaytirish.

Ruhiy sog'liqni qo'llab-quvvatlash: Ruhiy salomatlik xizmatlarini rivojlantirish orqali jinoyatchilikka moyil shaxslarni erta aniqlash va ularga yordam berish.

Xulosa

Jinoyatchilik va qonunbuzarlik murakkab ijtimoiy-psixologik jarayon bo'lib, uning motivatsiyasi turli omillar bilan bog'liq. Ushbu omillarni o'rganish va ularga qarshi

chora-tadbirlarni amalga oshirish jamiyatning barqarorligi va xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shu boisdan, jinoyatchilikning oldini olishda kompleks yondashuv zarur. Jinoyatchilik va qonunbuzarlik xulqining motivatsiyasi ko'p qirrali bo'lib, biologik, ijtimoiy, psixologik va texnologik omillar bilan chambarchas bog'liq. Ushbu muammoni hal qilish uchun har bir jamiyat o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqishi lozim. Zamonaviy texnologiyalar va ijtimoiy dasturlar jinoyatchilikka qarshi kurashda samarali vositalar sifatida xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maslou, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review.
2. Merton, R. K. (1938). Social Structure and Anomie. American Sociological Review.
3. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Prentice-Hall.
4. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси.
5. Ҳасанова, Н. (2020). Жиноятчилик ва унинг ижтимоий сабаблари. Ижтимоий тадқиқотлар журналі.